

Кількість аспектів самооцінки, що відображаються у відповідях досліджуваних, досить обмежена. Відповіді, як правило, мають односкладний характер та досить поверхові. Одночасно присутня тема наркотиків. Крім цього, вибірка досліджувальних представлена дорослими людьми, а змістова частина цих самооцінок у більшості характерна для юнацького та підліткового віку.

Більшість отриманих значень не потрапляє у зону адекватної самооцінки. Має місце знижена самооцінка. Більшість досліджувальних мали труднощі щодо самооцінки за шкалою "Щастя".

Внутрішня картина хвороби (як продукт самосвідомості) чоловіків - наркоманів значно відрізняється від жіночої.

Особливості психології жінок, що використовують наркотичні засоби, відрізняються практично усіма дослідниками (Л.Р. Лурія, С.А. Личко, Г.М. Лактіонова, Г.Д. Гачев, В.М. Гузінов та ін.).

Одночасно вказуються не лише характерні соціальні психологічні проблеми цієї категорії, але й відмінність самого процесу жіночої наркоманії. До другої половини ХХ ст. відмічається епідемічний характер жіночої наркоманії в США та країнах Західної Європи. Дослідники цієї проблеми фіксують неухильне зближення пропорцій чоловічої та жіночої алкоголізації, никотиноманії, наркоманії.

В Україні відмічається зростаюча тенденція розповсюдження використання не лише тютюну та алкоголю, але й наркотиків серед жінок, що перебувають під наркопостереженням, наближається до 10 тисяч, що складає приблизно 15 % від усіх осіб перебуваючих під наглядом. За п'ять останніх років кількість жінок, визнаних наркоманами, збільшилась у 2 рази.

Безумовно, що офіційні дані окреслюють лише видиму частину айсберга негативного явища, латентний характер якого не дозволяє викрити усі сторони проблеми в повному обсязі. Наркотизація в середовищі жінок характеризується інтенсивністю закріплення залежності, тяжким протіканням усіх її стадій та характером наслідків. У цілому для сучасного стану жіночої наркотизації України характерне зниження вікових меж початку використання та стадій формування залежності.

Відомі випадки наркоманії неповнолітніх дітей. Середній вік прилучення до різних груп наркотичних засобів знизився до 9-11 років.

Жіноча наркотизація відбувається значно тяжче за чоловічу. Її профілактика на освітньому, психологічному, соціальному рівні - основна умова стримування та зміни динаміки цього негативного процесу.

УДК 371.124

ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ ПЕДАГОГА В УМОВАХ НОВОЇ ОСВІТНЬОЇ ПАРАДИГМИ

Бондаренко З.П., ст. викладач

Дніпропетровський національний університет

Ідея життєтворчості, коли особистість творить саму себе і своє життя, є основною ідеєю сучасної освітньої стратегії.

Освітньо-виховний процес, який побудований на парадигмі навчання мистецтва життя та життєтворчості, відповідає сучасному цивілізованому розвитку світу, тенденціям трансформації українського суспільства на порозі нового століття. За оцінкою багатьох аналітиків і прогнозистів, ХХІ століття посує руйнівну парадигму ХХ століття і відкриє ширший простір парадигмі творення і творчості. Різко зросте попит на творчий потенціал людини, її здатність до самоорганізації, творчого самовираження. Невипадково всі розвинуті країни світу збільшують нині "внески" в людину, розвиток і збагачення її творчих можливостей. Суспільство, яке не враховує змін, що відбуваються в цьому напрямку в цивілізаційному, соціокультурному розвиткові світу, приречене на відставання у своєму історичному розвитку – як соціально-економічному, так і людському.

У концепції освіти ХХІ століття, що розроблена комісією ЮНЕСКО, підкреслюється: система освіти повинна вирішувати численні проблеми, що ставить перед нею інформаційне суспільство в перспективі неперервного збагачення знань і виконання обов'язків громадянина, який відповідає вимогам нашого часу. Тому оволодіння мистецтвом життєтворчості виступає як жорсткий імператив ХХІ століття, насамперед, із соціальних та особистісних причин, серед яких адаптація молодої людини до нових

соціальних умов; підвищення психологічної та педагогічної культури людей, розвиток їх самосвідомості, творчого інтелекту, відповідального ставлення до життя, формування гуманістичного ставлення до світу; свобода самовизначення відповідно до своїх життєвих цілей і пріоритетів; оволодіння знаннями та практичними навичками, тобто саморозвиток, самовдосконалення людини. І саме технологія життєтворчості, якою повинні оволодіти усі небайдужі до педагогічного процесу, сприяє розв'язанню і вирішенню цих завдань.

Філософія освіти – це корінне питання будь-якої освіти, це її ядро, до якого мають тяжіти всі інші сутнісні питання, особливо змісту навчання і виховання, підготовки вчителя, психолога, вихователя. Філософія освіти сьогодні спрямована на людину, на особистість, її внутрішню культуру, функції в новому відкритому суспільстві. Нині постає першочерговим питання ствердження людини, її самовияву в новому суспільстві. Тому новою складовою освіти стає життєтворчість, цінність людського ресурсу – розвитку і саморозвитку людини на культурному тлі людства, розкриття власних, особистісних цінностей, здорового способу життя. Утвердженню всіх цих цінностей сприяє Закон України “Про загальну середню освіту” [1]. У ньому по-новому визначені цілі й завдання освіти – це і є філософія освіти в дії. Він захищає духовне майбутнє нашого суспільства, виховання на національних та загальнолюдських цінностях.

Відповідаючи на питання, якою ж повинна бути сучасна освіта, ми не повинні забувати, що XXI століття – століття гуманізму, демократичних правових засад, а значить – пріоритету жінок, сім'ї. Тому питання філософії освіти потрібно розглядати і через професійну та гендерну проблеми – проблеми вчителя як людини культури, проблему жінки в педагогіці. [2]. Тільки вирішення цих проблем відкриє шлях до справжньої варіативності навчання, впровадження новітніх технологій. Саме жінка-педагог у змозі виховати людину культури, сформувати в неї культурні, загальнолюдські цінності. І тому дуже важливо, щоб педагог, який вчить дітей бути чесними і справедливими, був і сам таким. Вчитель має бути особистістю – не лише носієм знань, а й людиною, яка постійно стверджує свою честь і гідність, бути знавцем дитячої психології, бути дбалим садівником з добрим обличчям, якщо уявити, що діти – це ніжні бутони, за влучним виразом В.М. Шепеля [3, 47]. Дуже важливо, щоб професійні вихователі любили чужих дітей, були з ними емоційно сумісними. Це, безумовно, непросто. Невипадково багатьох педагогів діти не люблять. Вражаючим є приклад, взятий з анкетування, яке проводилось серед вчителів. Із 58 характеристик, за допомогою яких створюється образ учителя, така риса, як любов до дітей, посіла аж 28-е місце. Перший десяток характеристик – це звичайний набір кліше: знання предмета, творче ставлення до справи тощо.

Ставлення до дітей повинно бути проявом найвищої гуманності, головним показником моральності кожного з нас. Це відношення може бути добрим або недобрим, уважним або байдужим, упередженим або об'єктивним. Важливо, щоб воно було гуманним. Гуманізм, на думку російських дослідників педагогіки Вульфова Б.З. та Іванова В.Д., - активна людяність, тобто, у першу чергу, початкова віра в позитивні можливості людини: його розуму та волі, його цілей і устремлень, у те, що природою йому дані – нехай у тій чи іншій мірі задатки і здібності – потенціали, які вимагають лише сприятливих умов, щоб розкритися на благо їй самій і оточуючим, всьому суспільству. [4, 8].

Серед найважливіших принципів сучасної освіти – принцип гуманізації, який полягає в рішучому повороті освіти до особистості учня як найвищої цінності, визнанні прав учня, забезпеченні сприятливих умов для розвитку його здібностей, творчого потенціалу на основі прийняття його особистісних цілей і запитів, творчого співробітництва вчителів і учнів, врахування їх інтересів і запитів.

Гуманізм виступає неначебно вектором соціальності (культура, вихованість, освіченість), виражаючись у такій рисі особистості, як гуманність. Вона втілюється в здатності сприймати інших такими, які вони є, вірити в їх добрі наміри, допомагати стати кращими.

У філософській та педагогічній літературі все активніше звучить думка про створення культуровідповідної школи, головним завданням якої є виховання “людини культури”. Виховання такої людини передбачає “вирощування” людини засобами культури, сходження по шляху людської культури, яка вчиться дивитися на світ очима не лише сучасника, але й людини інших часів і народів, яка відчуває одночасно громадянином своєї держави та усього світу. У цьому зв'язку стрижнем освіти повинен стати процес становлення людського в людині через діяльність, під час якої вихованець засвоює способи мислення та діяльності, соціальні та культурні ролі, моделює складні життєві ситуації, здійснює попередню перевірку ефективності життєвих планів та їх відповідності нахилам особи. Для досягнення вищезазначених цілей, на нашу думку, може бути ефективним метод ігрових занять як для школярів, так і для студентів.

Процес формування “людини культури” В.О. Доманський пропонує подати у вигляді трьох етапів:

- засвоєння норм-зразків, становлення простору життя – процес соціологізації людини;

- розвиток особистості, оволодіння різними способами мислення та діяльності, проектування нових форм соціального життя;
- створення свого образу, входження в культуру через культурні контексти, засвоєння її знаків, символів, типів свідомості [5, 26].

Виховання сучасної культурної людини потребує нового іміджу педагога. Життєтворчого, позитивного іміджу. Це має бути яскрава індивідуальність вчителя, його природна обдарованість, які надовго збережуться в емоційній пам'яті учнів. Відомо, що професія вчителя належить до типу професій “людина-людина”. Тому вона передбачає гуманістичну спрямованість і творчий характер. Принцип життєтворчості передбачає, що предметом творчості стає не тільки зовнішній, а й внутрішній світ людини, коли вона буде власне життя відповідно до певного морально позитивного задуму, що має особистісний смисл, котрий у кінцевому підсумку збігається із загальнолюдським.

В основі діяльності вчителя лежить процес рефлексивної взаємодії з учнями, а це значить, що потрібно створювати всі умови для успішного результату, самостверджуючи і самореалізуючи себе. Учителю повинен дбати про вдосконалення своїх професійно значимих якостей особистості: здатності до взаєморозуміння з учнями, динамізму та гнучкості, емоційної стійкості, вмінню допомагати учневі у самовизначенні як особистості і як майбутньому професіоналу, вмінню навчити головному предмету, що зветься Життям.

До позитивного іміджу належать показники внутрішньої та зовнішньої привабливості, а саме:

- мистецтво подобатися людям (його психотехнологія);
- вміння правильно організувати спілкування;
- наявність потрібних для позитивного іміджу рис особистості;
- вміння розуміти людей;
- вміння ефективно впливати на людей;
- мімічна та пантомімічна виразність;
- вміння вибирати та носити одяг і зачіску;
- вміння доцільно використовувати простір для спілкування [6, 37].

Слід зазначити, що імідж педагога прямо залежить від іміджу того навчального закладу, у якому він працює. У створенні умов формування успішного іміджу велика роль належить адміністрації та психологічній службі. Саме вони покликані створити неповторний, своєрідний стиль у взаємостосунках вчителя з учнями, колегами, батьками, громадськістю. Образ педагога повинен бути привабливим для всіх учасників освітнього процесу.

Загальновідомо, що дитинство – найважливіший період у житті людини. Саме в цей час вона формується фізично, психічно, інтелектуально, набуваючи усіх необхідних знань, умінь і навичок. І як важливо, щоб поряд був чуйний психолог, педагог, вихователь, який зумів би виростити особистість, або просто забезпечив комфортний зміст дитячих років тим, хто потребує належної уваги.

Сучасна педагогіка все частіше і рішуче говорить про те, що навчання і виховання в школі повинно бути захоплюючим процесом розвитку психіки дитини. На перший план висувається не навчальна функція школи, а розвивальна, саме вона набуває пріоритетного значення. У відомій триаді навчання-виховання-розвиток відбувається в тому разі своєрідна перестановка розвиток-навчання-виховання. Ось цим і повинні керуватися всі, хто причетний до педагогічної діяльності.

Відомо, що підростаюче покоління формується в умовах того суспільства, де воно живе, що його сильні і слабкі сторони є дзеркальним відображенням стану суспільства в цілому, яке нині в Україні характеризується як кризове, яке сприяє підвищенню загального рівня девіантності в різноманітних соціальних і вікових групах населення, і перш за все, - в молодіжному середовищі. Саме тому в останній час назріла певна необхідність у підготовці соціального педагога і практичного психолога. Така можливість була надана і нашому вузу. З 1997 року університет розпочав підготовку студентів зі спеціальності “Соціальна педагогіка і практична психологія”. Це абсолютно нова сфера діяльності для нашоговищого навчального закладу. Минуло майже два з половиною року навчання студентів вказаної спеціальності. Аналізуючи ці навчальні роки, можна сказати, що вони вдалися. І для студентів, і для викладачів. У становленні цієї спеціалізації і розробці навчальних курсів нам надали значну допомогу колеги з різних вузів України: Запорізького, Київського, Донецького, Волинського університетів.

У системі підготовки соціального педагога і практичного психолога вирішальну роль грав навчальний процес, який забезпечує створення позитивного іміджу сучасного фахівця. І це зрозуміло, бо без ґрунтовних знань ми не отримуємо кваліфікованого спеціаліста. Тому основними блоками підготовки студентів стали: культурологічні знання; психологічні; загальнотеоретичні знання в галузі соціальної роботи і соціальної педагогіки; знання з нових інформаційних технологій; з менеджменту та маркетингу; психологічні тренінги, основне завдання яких – формування професійно важливих особистісних якостей.

Стосовно практичної підготовки - це різні види навчальних практик, волонтерська діяльність.

У підготовці фахівця з соціальної педагогіки та практичної психології важливо сформувати психологічну готовність студентів до обраної спеціальності. Тому колектив викладачів кафедри педагогіки та психології (зав.каф.доц. І.В. Распопов) докладає усіх зусиль для виховання професіонала вищого гатунку, і добропорядної людини. Цьому сприяє і виховна робота зі студентами групи ДП-97-1, куратором якої є автор цієї статті. Студенти групи мають виражену активну соціальну позицію, правильно обрали свій фах, і що дуже приємно, - вони завжди готові підтримувати будь-які цікаві починання, проекти, ідеї. Цим самим студенти набувають практичних навичок соціальної роботи і практичної психології, формують професійно значимі якості особистості.

Вже зараз зроблено чимало. Це і спільна робота з Дніпропетровським відділенням Української асоціації соціальних педагогів та спеціалістів із соціальної роботи: участь в організації фотовиставки Олександра Гляделова "Зайві?" та участь в науково-практичній конференції з проблем соціального захисту дитинства (травень 1997р.); зустріч з директорами американських шкіл, які перебували в США №№ 67,23, 22, 129 в рамках реалізації програми Консорціуму Міссісіпі з міжнародного розвитку (жовтень 1997р.); участь у організації та роботі круглого столу "Молодь обирає майбутнє" (1999р.); з обласною молодіжною інформаційно-консультативною службою (директор Зимівець Н.В.), яка ініціювала проект по навчанню підлітків за методом "рівний – рівному" з профілактики негативних явищ у молодіжному середовищі – проект "Скажи наркотикам ні!", організаційну роботу по створенню та підтримці в місті волонтерського руху серед учнівської та студентської молоді (в групі волонтерів працюють студентки Сушкова Наталія, Кравцова Христина). Недержавна соціальна служба надала можливість проходити навчальну практику на своїй базі. Цього року там працювали Герасимова Олена та Бондаренко Наталка. І як кінцевий результат – написання наукових студентських робіт з проблем "Діти в скруті", "Виховання дітей в інтернатах та дитячих сімейних будинках".

А зараз уже до проекту залучаються і студенти гр.ДП-98-1. Нині вони разом з волонтерками – третьокурсницями готуються до участі в обласній акції "Ні – СНІДу!" – це говоримо ми, ваші діти!" – яка проходить з 17 листопада по 17 грудня ц.р. в початкових закладах міста. Серцевиною акції є виступ волонтерів-студентів, учнів у СШ №67 м.Дніпропетровська.

Співпрацюють студентки і з міською службою планування сім'ї. До речі, наші студенти брали участь у декількох міжнародних семінарах з проблеми формування здорового способу життя (м.Київ, м.Херсон). Студентки-волонтерки з успіхом проводять заняття з підлітками, учнівською та студентською молоддю міста. Особливі відгуки про їх роботу надходять від студентів митної академії, монтажного технікуму, СШ №№ 67, 76, 73.

Можна перераховувати безліч гарних справ, які здійснюємо разом з обласним управлінням у справах сім'ї та молоді (С.І. Бородін), міською та обласною службами в справах неповнолітніх (А.В. Литовченко, Ю.І. Гаврюшин), соціальними службами міста, особливо з ЦССМ Жовтневого та Кіровського районів, де працюють студенти волонтерами під керівництвом випускників факультету психології та соціології Олени Кудлай, Олени Рогозіної, Оксани Лозівської (випуск 1999 року).

А нещодавно факультет почав співпрацювати з міською громадською організацією – Центром по запобіганню торгівлі жінками "Жінка для жінки" (координатор Моргун О.Л.), студентки оволодівають тренінговою програмою з попередження насильства, готуються до волонтерської діяльності в цьому напрямку. Зовсім недавно взяли участь у міжнародному форумі узгоджених дій "За зростання економічної та громадської активності жінок".

Зараз студенти проводять анкетування дітей з фізичними вадами, активно ведеться соціально-педагогічний патронаж дітей-інвалідів. Що може бути гуманнішим, за милосердя?!

Нещодавно факультету психології та соціології виповнилося десять років. Десять років напруженої, творчої роботи з підготовки висококваліфікованих спеціалістів, фахівців з гідним позитивним іміджем благородної Людини. У нове тисячоліття з новими фахівцями, які зможуть розв'язати завдання виховання вільного розвинутого покоління, гідного великого українського етносу, здатного вирішити складні екологічні проблеми сучасності і проблеми відродження суспільства з високим рівнем культури та духовності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України "Про загальну середню освіту" // Голос України, 23 червня 1999р.
2. Мистецтво життєтворчості особистості: Наук.-метод.посібник: У 2ч. /Ред. рада: В.М. Доній, Г.М. Несен, Л.В. Сохань, І.Г. Єрмаков та ін.- К., 1997.-Ч.1: Теорія і технологія життєтворчості.- 392 с.
3. Шепель В.М. Имиджология: Секреты личного обаяния. Культура и спорт. ЮНИТИ. 1994.

4. Вульф В.Б., Иванов В.Д. Основы педагогики в лекциях, ситуациях, первоисточниках. Учебное пособие. М. Изд-во. УРАО. 1997.
5. Доманский В.А. Задача современного образования – воспитание “человека культуры” // Педагогика толерантности. 1999. №1. С.24-27.
6. Маценко В.Ф. Технология создания имиджа // Практична психологія та соціальна робота. 1998. №1. С.37-40.

УДК 37.035.6(477)

ГРОМАДЯНСЬКЕ ВИХОВАННЯ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМОК ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Гнатенко С.А., аспірант

Запорізький державний університет

Розглядаючи проблему виховання громадянина в її історичному аспекті, необхідно зазначити, що громадянські якості особистості визначалися тими цінностями, які були прийняті в конкретний історичний період розвитку суспільства та держави. Беручи до уваги, що цінність – це соціальна категорія для позначення матеріальних і духовних явищ, які позитивно впливають на орієнтацію потреб та інтересів людей, що пов'язані з відмінностями утилітарно-практичного і духовно-практичного ставлення до світу.

У філософсько-психологічному аспекті громадянство виступає у формі самовідчуття особистості як активно діючого, творчого начала всього світопорядку в цілому [1, 65].

Проблема виховання громадянина нерозривно пов'язана з ідеєю громадянського суспільства, яка своїм корінням сягає Давньої Греції та античного Риму, коли склалися уявлення про громадянство і громадянина та виникло поняття суспільства як сукупності громадян. Від лат. *civis* – громадянин – було утворене поняття *civitas* – суспільство. Два поняття пов'язані одне з одним із уявленням про місто і державу.

В українській мові слово “громадянин” – означає:

1. Особа, що належить до постійного населення якої-небудь держави, користується її правами і виконує обов'язки, встановлені законами цієї держави.
2. Той, хто підпорядковує особисті інтереси громадянським, служить батьківщині [2, 175].

Пояснення, яке дає словник української мови слова “громадянство” – належність особи до складу громадян якоїсь держави, що обумовлює її права й обов'язки щодо цієї держави [2, 175].

У текстах історичного змісту (Г.Ващенко, М.Драгоманов, С.Соловйов, В.Ключевський, М.Грановський) поняття “громадянин” характеризує людину, яка служить загальній справі, яка думає про майбутнє своєї держави.

На їхню думку, громадянин повинен володіти такими якостями, як любов до Вітчизни, підкорення особистого інтересам загального, виконання ролі трудівника, сім'янина, борця за суспільні інтереси, повага до національних традицій.

Вважаємо за доцільне звернути увагу на те, що В.Сухомлинський розглядав громадянство у нерозривному зв'язку з гуманізмом. Усі його твори пройняті ідеєю про виховання громадянина – людини, для якої невіддільні особисте й суспільне, права та обов'язки, яка любить свою Батьківщину, радіє її радостями, страждає її стражданнями, Усі свої сили віддає служінню народу.

Позачергове завдання виховання громадянина – навчити дитину жити серед людей, навчити людським взаємовідносинам. Він відстоює думку, що виховання громадянина, стосунки між людьми – це взаємна повага, взаємна доброта. Тільки отримуючи доброту і відповідаючи на неї теж добротою та турботою, дитина стає громадянином.

Незважаючи на те, що український народ тривалий час був позбавлений власної державності, українці зберегли традиції, рідну мову і найголовніше – прагнення до незалежності.